

KIRJA-ARVIO:

UUDENLAINEN YLIOPISTOHISTORIANKIRJOITUKSEN MUOTO

Makkonen, Elina 2004: Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia. Joensuu: Joensuun yliopisto. 270 sivua.

Outi Fingerroos

Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia on Elina Makkosen kirjoittama ja toimittama historiateos, jonka taustalla on yliopiston 30-vuotisjuhla vuonna 1999. Ensimmäisten vuosikymmenten vaikuttajahahmojen havaittiin siirtyneen eläkkeelle, ja heidän mukanaan pelättiin katoavan arvokasta tietoa yliopiston varhaisvaiheista. Joensuulaiset tekivät tässä tilanteessa mielenkiintoisen ratkaisun: suullisen historian toteuttamista varten perustettiin muistitietotoimikunta, johon kuuluivat perinteentutkijoista dosentti Pekka Hakamies, professori Seppo Knuutila ja FT Jyrki Pöysä, historiatieteiden puolelta FM Pertti Elsinen ja professori Tapio Hämynen sekä sosiologian professori Leena Koski. Kirja valmistui viisi vuotta myöhemmin, sopivasti seuraavan juhluvuoden kynnyksellä.

Kirjan tarkoitus on avata Joensuun yliopiston historiaan uudenlainen asiantuntijanäkökulma, joka ei ole kokonaiskuva vaan luonteeltaan valikoitu, fragmentaarinen ja kaleidoskooppimainen. Se pyrkii tuomaan yliopiston historiallisten jälkien rinnalle elävää ja asiakirjojen ulkopuolelle jäänyttä muistitietoa. Kirjan esipuheessa Joensuun yliopiston rehtori Perttu Vartiainen kehystää tämän ajatuksen hienosti:

Kun olen ollut itsekin osa tätä yliopistoyhteisöä lähes koko sen historian ajan, niin en voi millään asettua kirjassa esitettyjen – joskus ehkä ristiriitaisia tulkintoja herättävien – muistelusten ulkopuolelle. Meistä kellään ei ole kuitenkaan hallussaan yhtä oikeaa totuutta. Muistitiedon perusuonteeseen kuuluu sen subjektiivisuus. Toivon teille kaikille mieluisia ja ajatuksia kirjoittavia lukubetkiä!
(s. 9)

Kirja sisältö jakaantuu kuuteen osa-alueeseen: korkeakoulun perustamisvaiheisiin, laajenemiseen ja politisoitumiseen sekä yliopistoon työ-, opiskelu- ja juhlapaikkana.

Tekstit ovat pääosin Elina Makkosen käsialaa, mutta mukana on katsauksia myös silloiselta filosofian ylioppilaalta Maarit Viljakaiselta, joka työskenteli projektissa harjoittelijana. *Muistin mukaan* sisältää paljon erilaisia näkökulmia, mielipiteitäkin, ja se avautuu parhaiten niille henkilöille, jotka ovat olleet historian prosesseissa itse mukana tai toimivat Joensuussa. Tämä lienee myös kirjan tärkein tehtävä, sillä Makkosen sanoin ”kirjan lukija voi tilkitä tekstin aukkoja omalla muistitiedollaan, kiistää toisen muistin ja huomata, miten lukemattomilla tavoilla samoistakin asioista voidaan kertoa” (s. 19).

JOENSUUN SUULLISEN HISTORIAN 70-LUKULAINEN OLEMUS

Muistin mukaan -kirjan suullisuus sisältää pääosin haastatteluja, joista Makkonen on koostanut muistitietotutkimuksen menetelmin menneisyyden tulkintoja. Ensimmäisessä vaiheessa aineistoa koottiin alumnikyselyn ja tiedotuslehti *Sanansaattajassa* julkaistun kirjoituspyynnön avulla. Sittenkin, kokemuksesta viisastuneena, siirryttiin haastatteluihin. Oheen kertyi valokuvia, lehtileikkeitä ja henkilökunnan käymää kirjeenvaihtoa, mikä materiaali näkyy kiitettävästi myös taitossa. Muistitietotoimikunnan ensimmäisenä tavoitteena oli kerätä vaikuttajilta ja pitkän linjan yliopistolaisilta edustava muistitietoaineisto – unohtamatta muita yliopistolaisia. Matkan varrella näkökulma luontevasti tarkentui ja terävöityi. Tästä tavoitteesta uskoakseni johtuu kirjan 70-lukulainen henki, jota tukee Leea Waseniuksen suunnittelema punaisen sävyttämä taitto ja ulkokuori. Makkonen painottaakin heti alussa, että mennyt ja nykyinen ovat kirjassa läsnä, mutta poliittisuus tunkeutuu monin paikoin läpi. Näin tosiaan on, ja itse asiassa 1970-luvun rikas historia osoittautuu myös kirjan kiinnostavimmaksi anniksi.

Se ehkä unohtuu, miten eri tavalla maailma näyttäytyi silloin 1970-luvulla. Poliitiikka oli se, mistä lähdettiin. Kun uusi ihminen tuli, niin ensiksi selvitettiin se, että mitä puoluetta se on. Nyt ehkä ne enemmän selvittää, et mitä pallopeliiä se pelaa, että mihin porukkaan se saadaan mukaan. Se oli silloin tämä ja se on asia, joka on hyvä muistaa, jos niitä aikoja ajatellaan. (s. 118.)

Koko *Muistin mukaan* -kirjan kiinnostavuus syntyy kuitenkin siitä, että se tarjoaa vaihtelevia näkökulmia vaikkapa siihen, miten yliopiston onnistui irtautua seminaari-perintöön nojaavasta Joensuun korkeakoulusta, mitkä tekijät vaikuttivat Karjalan tutkimuslaitoksen ja Mekrijärven tutkimusaseman syntyyn ja miten professori Kirkisen perintö tai presidentti Kekkonen vuoden 1977 vierailu otettiin kampuksella. Yhtä hyvin kirjan sivuilta voi bongata Joensuun perinnearkiston erikoistutkijan pitämässä ”I like solidarity” -henkistä puhetta (s. 115) tai kollegan testaamassa Järvisen luistoa henkilökunnan hiihtokilpailuissa (s. 137). Opiskelijaelämän ja miljöön kuvaukset täydentävät syntyynyttä mielikuvaa kampuksen omimmasta hengestä.

Sijainti keskellä luontoa ja järven läheisyys. Kyllä on oikeen luonnonkaunista sentua. Täällä on mukava talvisin käydä hiihtelemässä järven selällä ja ladulla metsässä. Kesäisin, syksyisin ja keväisin on mukava käydä polkupyöräilemässä maastossa. Ilokseni kampusalueella sijaitsee uimaballi Vesikko ja kuntosali. Siellä on mukava käydä pöytäpöytämissä aina välillä, jos on hyppyuntuja. -- Täsähän elellään kuin muinaisessa Antiikin Roomassa tai Kreikassa, että käydään opiskelemissä välillä ja sitten käydään kehon kuntoa hoitamassa kuntosalilla ja höyrysaunassa. (s. 200–201.)

Esityksessä on onnistuttu siinä, että tietyt yhteiskunnalliset tapahtumat ja Joensuun perifeerinen sijainti asettuvat suhteeseen ja suhteellisiksi yksilöiden muistojen, tulkintojen ja kokemusten kautta. Itse tein Satakuntaan vuonna 2005 korkeakoulustrategian ja sain tutustua Porin yliopistokeskuksen 2000-lukuun sijoittuvaan paalutusvaiheeseen. Porin yliopistosta tuli 1960-luvulla utopia yhden täpärän äänestystuloksen jälkeen. Joensuussa kaikki oli toisin, sillä poliittisen lobbauksen ja onnistuneiden strategisten siirtojen jälkeen itään saatiin maakuntakorkeakoulu melkein 40 vuotta länttä aikaisemmin. Joensuussa varhaisvaiheen totutteluvaiheesta kirjoitetaankin muistitietohistoriaa, jossa mennyttä arvioidaan jo ironialla:

– Minä menin pienröntgenkuvaukseen ja siellä kysyttiin työnantajaa, niin minä sanoin, että Joensuun korkeakoulu. Sitten kysyttiin ammattia ja minä sanoin olevani assistentti. Vastattiin: ”Ai, minä en tiennytkään, että täällä on karjatalousalakin edustettuna. (s. 43.)

Aivan ainutlaatuinen joensuulaisten muistitietohanke ei kuitenkaan Suomessa ole. Esimerkiksi Helsingin yliopiston keskusarkistoon on tallennettu vaikuttajayksilöiden haastattelukokoelma, joka on peräisin 1940–1950-luvuilta. Dosentti Tarja-Liisa Luukkanen jäljittää omassa tutkimuksessaan Helsingin yliopiston epävirallisia ääniä tavoitteenaan kirjoittaa muistitiedosta tieteellisen valtayhteisön epävirallinen historia. Erona joensuulaisten projektiin on se, että Luukkanen on arkistossa ulkopuolinen tarkkailija eikä ole vaikuttanut omalla toiminnallaan kokoelman syntyyn. Joensuussa muistitietoa on kerätty jatkuvan neuvottelun ja vuorovaikutuksen keinoin.

KANSANOMAINEN, JULKINEN VAI UUDENLAINEN HISTORIANKIRJOITUKSEN MUOTO

Käsitän termin *kansanomainen historia* sekä oman historian tuottamisprosessiksi (metodologinen termi) että suomalaisesta historialiikkeestä alkunsa saaneen keskustelun eräänlaiseksi lopputulokseksi tai saavutetuksi päätepisteeksi. Tästä syystä Makkosen *Muistin mukaan* -teosta voi pitää 2000-luvun edustajana keskustelussa,

jota etenkin Jorma Kalela ja Seppo Knuutila kävivät 1980-luvun puolivälissä toisaalta muistitietotutkimuksesta ja historialiikkeestä (Kalela 1983; 1984a; 1984b), toisaalta kansanomaisesta historiasta ja sen määrittelystä (Kalela 1984c; Knuutila 1983; 1984, 131–137; myös Kalela 2000, 22–39). Knuutila päätyi tutkimuksessaan *Kansanbuumorin mieli* (1992, 61) siihen, että käsitteillä *kansa* tai *kansanomainen* ei pitäisi viitata kansan viljelemiin virheellisiin käsityksiin tai väärään tietoisuuteen, sillä keskustelu kansasta on hedelmällisempi tutkimushistorian kontekstissa. Kalela puolestaan kirjoitti *Historiantutkimus ja historia* -teoksessa (2000, 42) historiantutkimuksen kahdesta väylästä: ”Historian julkisten esitysten ja kansanomaisen historian jatkuvaa vuorovaikutusta voi kutsua historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiksi.”

Makkosen luomaa yliopistohistoriaa voi mielestäni pitää yhdenlaisena *kansan äänenä*, sillä yliopistolaisten muistot asettavat Joensuun yliopiston menneisyyden asentoon, jossa tulkinnat ovat merkityksellisiä realistisen menneisyyden tulkinnan eli tässä tapauksessa julkisen yliopistohistorian sijaan. 1980-luvun historialiikkeen ilmapiirissä Jorma Kalelan *Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986* (1986) koetteli kansa-käsitteen rajoja, sillä Kalelan kansa, paperiliiton työtätekevät, lähtivät kirjoittamaan itselleen historiaa. Ammattihistorioitsijalle lankei tässä projektissa neuvoa antavan kaitsijan rooli.

Paperiliiton historiaprojektin lopputulos oli massiivinen, sillä Kalelan mukaan Suomeen syntyi ”uudenlainen historiankirjoituksen muoto” (Kalela 1986, 10). Yhtään vähemmästä kuin uudenlaisesta kansanomaisen historiankirjoituksen muodosta ei mielestäni ole kyse 2000-luvun yliopistohistoriassakaan. *Muistin mukaan* -teos ylittää korkeita raja-aitoja samaan tapaan kuin 1980-luvun historialiikkeen lipunkantaja. Tästä kertoo sekin, että suullisen yliopistohistorian vastaanotto on ollut ihasteleva mutta myös ristiriitainen. Samalla tuntuu, että sen arvoa ei ole kokonaan edes oivallettu, sillä Joensuussa on tekeillä toinen, suuremmalla rahalla teetettävä menneisyyden tulkinta. Arvelen, että tässä prosessissa Joensuun yliopistolle kirjoitetaan julkista historiaa eli juoneltaan yhtenäistä tulkintaa siitä, miten Joensuun yliopisto syntyi ja miten asiat oikeasti ovat olleet.

Makkosen tutkimuksen tärkein anti on yhtäältä osoittaa, että erilaiset menneisyyden tulkinnat eivät ole kenenkään privilegio edes silloin, kun kyse on yliopistohistoriasta. Joensuun yliopiston – ylevästi ilmaisten – uraa uurtavan projektin tarkoituksena oli kannustaa yliopistolaisia, tekijät mukaan lukien, muistamaan, tuottamaan ja lopulta myös tutkimaan omaa menneisyyttään ja omaa historiaansa. Tässä projektissa on onnistuttu erinomaisesti: kampuksen ääni kuuluu. Eri asia on, kiinnostavatko sisäpiirin muistot muita kuin joensuulaisia. Tämän kirjan kontekstissa kysymys ei mielestäni ole relevantti, sillä *Muistin mukaan* on muistitietotutkimuksen keinoin tuotettua yliopistohistoriaa ja arvokasta sellaisenaan.

Toisaalta näen Makkosen kirjoittavan menneisyyden tulkintaa, jonka paikka on jossain julkisen ja kansanomaisen historian välillä. Itse asiassa käsitteet kansa ja kansanomainen ovat teoksessa, tosin vain implisiittisesti, jopa radikaalin uudelleenarvioinnin kohteena: kirjan kansaan kuuluvat yllättäen akateemiset eliitit. Tiettyllä tapaa juuri kirjan joensuulainen henki kannustaa minua ajattelemaan näin.

Lisäksi selvä ero esimerkiksi paperiliiton historiaprojektiin löytyy vasta pitkään rakentamalla. Silti en voi olla varma, että Makkonen tai projektia ohjannut muistitietotoimikunta allekirjoittaisi väitteen, että yliopistolaiset kuuluvat juuri Joensuun kansaan. Tutkimushistorian kontekstissa näin kuitenkin voidaan väittää – ja miksi-pä ei muutenkin.

KIRJALLISUUS

- KALELA, JORMA 1983. Ihmiset kirjoittavat oman historiansa – Paperiliiton historiahanke. – *Tiede & Edistys* 8(2): 25–36.
- 1984a. Minnesforskning, oral history och historierörelsen. – *Sociologisk Forskning* 3–4/1984: 47–67.
- 1984b. Muistitietotutkimus ja historialiike. – *Kotisentu* 75(1): 4–5.
- 1984c. Mitä on kansanomainen historia. Miksi sen pitäisi kehittyä ja mihin sitä tarvitaan? – *Kotisentu* 75(4): 179–182.
- 1986. *Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986*. Tampere: Paperiliitto ry.
- 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- KNUUTTILA, SEPPO 1983. Kansanperinteen varjokuvia kansallisessa kulttuurissa. – *Kotisentu* 74(1): 4–6.
- 1984. Mitä sivakkalaiset itsestään kertovat – kansanomaisen historian tutkimuskoee. – Rannikko, Pertti & Oksa, Jukka & Kuikka, Matti & Knuuttila, Seppo & Heikkinen, Kaija & Eskelinen, Heikki (toim.), *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä*. Joensuun yliopisto, Karjalan Tutkimuslaitoksen julkaisuja nro. 61. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- 1992. *Kansanbuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 554. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

FT Outi Fingerroos työskentelee Suomen Akatemian tutkijatohtorina Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksessa.